

пов'язуються нами з розкриттям сутності створення моделі професійної підготовки майбутніх маркетологів за трьома рівнями (професійна орієнтація, базова професійна підготовка і поглиблена фахова спеціалізація), яка передбачає можливість відстеження процесу професійної підготовки майбутніх маркетологів на основі комплексу маркетингу вищого економічного навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вачевський М.В. Теоретико-методичні засади формування у майбутніх маркетологів професійної компетенції: Монографія. – К.: ВД «Професіонал», 2005. – 364 с.
2. Гончаров С.М., Сапсай Г.І. Освітній маркетинг: Навчально-методичний посібник. – Рівне: НУВГП, 2010. – 252 с.
3. Каленюк І.С., Куклін О.В. Розвиток вищої освіти та економіка знань: Монографія. – К.: Знання, 2012. – 343 с. – (Сучасна наука).
4. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2011. – 486 с. – (Вища освіта ХХІ ст.).
5. Куклін О. В. Економічні аспекти вищої освіти: Монографія. – К.: Знання України, 2008. – 331 с.
6. Чухрай Н., Гаврись Я., Гірна О. Кадри в маркетингу і логістиці: Монографія / За наук. ред. Н. Чухрай. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 228 с.

УДК 37.011.31:371.14

ПРОБЛЕМИ САМООСВІТИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Матвеева Н.О.

*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

У статті розкрито роль самоосвіти вчителя. Виокремлено основні умови її організації, етапи проведення та принципи. Автор наголошує, що самоосвіта – важливий чинник неперервної освіти, умова професійного зростання вчителя.

Матвеева Н.О.

Ключові слова: освіта, методи, зміст, форми, засоби, неперервна освіта, критичне мислення, професійний розвиток.

ПРОБЛЕМЫ САМООБРАЗОВАНИЯ СОВРЕМЕННОГО УЧИТЕЛЯ

Матвеева Н.А.

В статье раскрывается значимость самообразования учителя. Выделены главные условия его организации, этапы проведения и принципы. Автор заявляет, что самообразование – важный фактор непрерывного образования, условие профессионального роста учителя.

Ключевые слова: образование, методы, содержание, формы, средства, непрерывное образование, критическое мышление, профессиональное развитие.

THE PROBLEMS OF SELF- EDUCATION OF A MODERN TEACHER

Matveyeva N.A.

The article explores the role of a self-education of a teacher. Singled out the basic terms of its organization. Author emphazes that self-education – is an important factor in lifelong learning and a professional growth condition of a teacher.

Key words: education, methods, content, forms, means, continuous education, critical thinking, dewelopment.

Постановка проблеми. У ХХІ ст. Україна переживає непрості трансформаційні процеси в усіх сферах життя і, зокрема, в освітній галузі. На часі – необхідність виховання громадянина України – людини прагматичної, творчої, мораль і освіта якої відповідали б загальнолюдським цінностям. А тому розвиток творчого потенціалу людини, формування її культури й духовності трактується сьогодні як основне завдання школи. Для того, щоб сформувати яскраву особистість, людину демократичного світогляду з гнучким розумом, швидкою реакцією на все нове, цілісну, відповідальну, діяльну, слід переглянути вимоги й до самого вчителя. Природа вчительської праці, її різнобічність потребують формування педагога не як вузького

предметника, а як людини культури, яка має значний вплив на індивідуальність учня. Сучасний учитель повинен уміти орієнтувати свою педагогічну діяльність на нові досягнення науки; системно мислити, визначати перспективу подальшого професійного й загально-го свого розвитку; володіти здатністю мотивувати й надихати інших; бути ініціативним і відповідальним, упевненим і відкритим. Цьому, своєю чергою, слугує найбільш гнучка форма отримання знань – самоосвітня діяльність. Сутність її полягає в тому, що зміст, форми та методи підпорядковуються індивідуальним особливостям учителя, рівню його професійно-педагогічної культури, реальним можливостям (наполегливість і воля у подоланні труднощів, самокритичність, інтерес до пізнання), умовам педагогічної праці. Розвиток творчої активності в галузі самоосвіти тісно пов'язаний із проблемою активної життєвої позиції, про необхідність формування якої наголошено в Державній національній програмі «Освіта». У ст. 55 Закону України «Про освіту» наголошується на праві вибору педагогом форм, методів та засобів навчання, виявлення педагогічної ініціативи. За такого підходу особливості актуальності набуває індивідуальна науково-методична робота з педагогічними кадрами, і, особливо, з малодосвідченими та молодими. У ст. 49 «Самоосвіта громадян» Закону України «Про освіту» зазначено: «Для самоосвіти громадян державними органами, підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян, громадянами створюються відкриті народні університети, лекторії, бібліотеки, центри, клуби, теле-, радіонавчальні програми тощо». Отже, самоосвіта актуалізується сьогодні як процес поповнення знань із джерел, додатково до тих, які були вже отримані в базових навчальних закладах, з урахуванням особистих інтересів і об'єктивних потреб загальноосвітньої школи.

Підвищення кваліфікації вчителів є складником загальної тенденції неперервної освіти, що в останні декілька десятиліть набуло широкого розголосу у світовій педагогічній думці. Як засвідчує *аналіз актуалізованих джерел з означеної проблеми*, питання підвищення професійного рівня педагогів неодноразово піднімались у працях науковців Л. Даниленко, І. Жерносека, І. Зязюна, С. Крисюка, А. Кузьмінського, Є. Павлутенкова, Н. Протасової, В. Руссола, О. Сухомлинської, П. Худоминського та ін.

Мета нашої статті – продемонструвати роль самоосвіти як важливої форми підвищення загальнокультурного й професійного рівня педагога; визначити її мотиви, основні напрями та структуру, принципи і вимоги до організації, форми контролю за самоосвітньою діяльністю та критерії оцінювання; продемонструвати основні етапи проведення.

Самоосвіта – могутній засіб збагачення знань педагога, поповнення його досвіду, одна з умов його подальшого розвитку, важливе джерело розвитку творчого потенціалу. Зокрема, для вчителя самоосвіта є основною й обов'язковою умовою його діяльності. На сучасному етапі головною метою самоосвіти учителів є самовдосконалення у світлі вимог Національної доктрини розвитку освіти, Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття»), державних програм; ознайомлення з подіями внутрішнього і міжнародного життя, досягненнями науки, культури і техніки. На наше переконання, самоосвіта – не лише особиста справа, а й суспільна. Підтвердженням цьому є слова видатного педагога К.Ушинського: «Учитель може виховувати і навчати доти, допоки сам працює над своїм вихованням і освітою».

Отже, самоосвіта – усвідомлена потреба в постійному удосконаленні своєї професійної діяльності з акцентом на її соціалізацію, на створення умов для розвитку особистих і соціально значущих якостей особистості («Я-концепція») учителя та особистості кожного учня.

Самоосвіта педагога здійснюється за наявності таких ознак:

1. Самоосвіта як процес пізнання передбачає не просте закріплення професійних знань або засвоєння вже відомої наукової інформації, а має на меті одержання нових наукових і методичних знань, практичних навичок.

2. Повинна бути систематичною і безперервною, що, своєю чергою, регулюється планами та програмами самоосвіти.

3. Має сприяти оволодінню педагогом засобами застосування професійних знань у його практичній діяльності.

Показником ефективності педагогічної самоосвіти є якість організованого вчителем навчально-виховного процесу та особисте самовдосконалення. Немає меж саморозвитку особистості. Власне, мотивація до самоосвіти вимагає адекватного уявлення про свою

діяльність з боку вчителя; знання вимог, які ставить суспільство до його професійного рівня; зіставлення особистості з ідеальною моделлю вчителя тощо. Основними мотивами самоосвіти вчителя виступають: бажання удосконалити викладання свого предмета; теоретичне осмислення та узагальнення передового педагогічного досвіду; поглиблення знань з інших предметів; ознайомлення з новітніми педагогічними технологіями та досягненнями науки, культури і техніки; задоволення власних потреб та інтересів.

У залежності від індивідуальних особливостей учителя розрізняють такі напрями самоосвіти:

1) професійний (поглиблення знань з предмета, який викладається);

2) психолого-педагогічний (удосконалення взаємодії між учителем і учнями, батьками);

3) психологічний (імідж, мистецтво впливу, лідерські якості, спілкування);

4) методичний (оновлення знань та умінь щодо педагогічного обґрунтування методик, технологій, методів і прийомів навчання);

5) гуманітарний (удосконалення естетичних, історичних, правових знань; іноземних мов);

6) особистісний (самоосвіта з охорони здоров'я, інтереси, хобі).

Вивчення досвіду організації самоосвіти педагогів дає підстави виокремити низку вимог до її організації, а саме:

1) зв'язок самоосвіти з практичною діяльністю вчителя;

2) систематичність, послідовність, безперервний характер індивідуальної роботи педагога; постійне ускладнення змісту та форм самоосвіти;

3) комплексний підхід до добору змісту й організації обраної теми з самоосвіти;

4) індивідуальний характер самоосвіти як найбільш гнучкої форми отримання нових знань педагогом;

5) гласність і наочність результатів самоосвітньої роботи в педагогічному колективі навчального закладу, району чи області;

6) звернення до нових наукових досягнень і фактів передового педагогічного досвіду;

7) завершеність самоосвітньої роботи на кожному з її етапів.

Так, успішність самоосвітньої діяльності вчителя залежить від правильно організованої пізнавальної діяльності. Своєю чергою, неперервність процесу професійного самовдосконалення педагога забезпечується завдяки розробці особистої програми, індивідуального плану, що, своєю чергою, формує в учителя вміння визначати перспективу свого професійного зростання та відчувати в цьому стійку потребу незалежно від ступеня удосконалення системи педагогічної діяльності. Проектування самоосвітньої діяльності вчителя включає усвідомлення своїх професійних переваг і недоліків та оцінку особистісних якостей (психодіагностика). Процесу самоосвіти вчителя передують його самооцінка, а зокрема:

I етап. Я такий зараз (Я-актуальне).

II етап. Оцінка себе на початковому етапі роботи в школі (Я-ретроспективне).

III етап. Я хочу таким стати (Я-ідеальне).

IV етап. Як мене оцінюють колеги, батьки та учні, я сам (Я-рефлексивне).

Алгоритм роботи педагога за індивідуальним планом самоосвіти включає декілька етапів. Основними з-поміж них є:

1. Підготовчий етап (самооцінка, самоаналіз професійної діяльності; визначення ступеню розриву між реальним рівнем компетентності й вимогами до нього; вибір та планування форм роботи).

2. Творчий етап (осмислення й узагальнення вивченої літератури; експериментальна діяльність; проведення відкритих занять; самоконтроль ефективності діяльності).

3. Аналітико-узагальнювальний етап (аналіз виконання поставлених завдань; науково-дослідна діяльність; творча робота).

Важливо зазначити, що сьогодні професійна освіта відбувається не лише під час підготовки вчителя до уроку і не обмежена лише предметом, який він викладає: на допомогу самоосвіті підпорядковані всі колективні й масові форми роботи – консультації, лекції, семінари, конференції, педагогічні читання. Як правило, самоосвіта вчителя забезпечує підвищення його педагогічної майстерності, неперервний саморозвиток [4, 290]. Самоосвітня діяльність педагога включає науково-дослідницьку роботу з проблеми; вивчення наукової,

методичної та навчальної літератури; участь у колективних (групових) формах методичної роботи; вивчення передового педагогічного досвіду; теоретичну роботу та практичну апробацію особистих матеріалів.

Сучасна освітня практика свідчить про те, що в основу організації самоосвіти педагога покладені такі принципи:

- взаємообумовленість цілей, сутності, змісту, структури, науково-методичної роботи й суспільних потреб, педагогічної практики;
- систематичність і послідовність самоосвіти;
- зв'язок самоосвіти з практичною діяльністю;
- взаємозв'язок наукових і методичних знань у самоосвітній підготовці вчителя;
- комплексне вивчення психолого-педагогічних і науково-методичних проблем;
- відповідність змісту самоосвіти рівневі підготовки педагога, його інтересам та нахилам;
- взаємозв'язок науково-методичної роботи з творчими пошуками окремих учителів чи педагогічного колективу школи.

Самоосвіта буде ефективною, якщо керівництво школи активно сприятиме цьому процесові, надаватиме постійну допомогу, усебічно підтримуватиме ініціативу та використовуватиме на практиці передовий педагогічний досвід. Для розкриття потенційних можливостей педагогів школи керівництву необхідно створити належні умови, як-от: упорядкування розкладу уроків згідно з науковими рекомендаціями; складання навантаження педагогів з урахуванням професійної компетентності; надання методичного дня учителям; організація зустрічей із творчими людьми, кращими педагогами, учителями-новаторами; залучення учителів до управлінської діяльності; організація та проведення науково-методичних та психолого-педагогічних семінарів, тренінгів; залучення вчителів до науково-дослідної роботи та надання їм допомоги в видавничій діяльності; надання методичної допомоги; моральне стимулювання вчителів щодо здійснення ними самоосвіти тощо [1, 97].

Одним із суттєвих завдань внутрішньо шкільної науково-методичної роботи є надання допомоги педагогам в удосконаленні їх навичок щодо раціональної організації самостійної роботи, у здобутті нових і поглибленні набутих знань. Це повинно озброїти їх самостій-

ними знаннями роботи з літературою, уміннями складати конспекти, готувати реферати, доповіді та статті, методичні розробки. Учителі повинні оволодіти методикою проведення нескладної експериментальної роботи, аналізу власного досвіду, а також вивчення здобутків кращих педагогів. Як засвідчують результати дослідження відносно джерел та шляхів поповнення знань педагогів-майстрів, 46% респондентів на перше місце ставлять самоосвіту, 50% – курси підвищення кваліфікації педагогів; лише 4% – використання сучасних інформаційних технологій [2, 10]. А тому суттєвими положеннями щодо організації самоосвіти керівником школи має стати вивчення питань сучасної теорії і практики управління загальноосвітньою школою в нерозривному зв'язку з політичними, соціально-економічними, культурно-освітніми процесами та явищами сучасності [6, 7]. До основних проблем, які повинні виноситись на обговорення педагогічного колективу сучасної школи, слід віднести: «Шляхи, форми і методи самоосвіти», «Самоосвіта – один із шляхів підвищення професійної майстерності», «Методика вивчення науково-методичної літератури», «Шляхи зміцнення професійного «Я-образу» вчителя», «Зміст особистісно зорієнтованої самоосвіти педагога» та інші. До основних форм контролю за самоосвітою вчителя належать: відкриті уроки, творчі звіти, заліки, методичні виставки, семестрові звіти, тестування, анкетування. Критеріями оцінювання результатів самоосвіти педагога виступають:

1. Педагогічний (освітні програми й технології, рівень навченості учнів).
2. Психологічний (рівень психофізіологічного комфорту, розвиток професійних особистісних якостей).
3. Соціально-психологічний (характер взаємин між учасниками навчально-виховного процесу, розширення комунікативного простору).
4. Соціальний (рейтинг педагога).
5. Науково-методичний (підвищення кваліфікації, авторські програми, упровадження педагогічних технологій, активність у науково-методичній роботі).

Про ефективність самоосвітньої діяльності педагогів засвідчують їх самовдосконалення, підвищення загального культурного та професійного рівня, підвищення рівня успішності учнів.

Виходячи із вище означеного, вважаємо: самоосвіта – важливий чинник безперервного процесу професійного самовдосконалення педагога. Самоосвітня діяльність – творчий етап, який проходить без надлишкового втручання із зовні і передбачає самостійність. Високих результатів можна домогтися за умови, коли професійний розвиток педагога є свідомим і планомірним; стає постійною, неперервною частиною його практичної діяльності; реалізує потребу у власному розвитку й саморозвитку, самопізнанні й самореалізації. Власне, самоосвіта і є основою формування творчої особистості вчителя, гарантом його постійного професійного зростання. Доречними в цьому сенсі є слова видатного педагога В. Сухомлинського: «Його духовне життя – це постійне збагачення інтелекту. Він ніколи не скаже: я вже нагромадив достатньо знань, їх вистачить мені на все життя. Знання – справа жива, вічно оновлювана. Воно старіє і вмирає, як старіє і вмирає людина...» [5, 87].

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Жерносек І.П. Організація науково-методичної роботи в школі / І.П. Жерносек. – Х.: Видавнича група «Основа», 2006. – 128 с.
2. Погорєлова Т.В. Розвиток інтересу учнів до самостійної словесної творчості / Т.В. Погорєлова // Початкове навчання та виховання. № 33 (253), листопад. – 2010. – С. 9 – 13.
3. Святослав Плиска. Трансформація методів передання знань / Плиска Святослав // Управління освітою. – № 17 (221), вересень. – 2009. – С. 21 – 31.
4. Соколова А.С. Образование для карьеры как один из аспектов непрерывного образования человека / А.С. Соколова // Образование через всю жизнь: непрерывное образование для устойчивого развития: труды международного сотрудничества. – Санкт-Петербург: Альтер Это, 2008. – С. 289 – 291.
5. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1988. – 303 с.
6. Тевлін Бастіан. Визначення ефективності організації внутрішньої шкільної методичної роботи / Бастіан Тевлін // Школа. – 2010. – № 6 (54), червень. – С. 5 – 10.